

Jakob en Rachel

Sjolem Asch

Op een keer, op een avond stonden de waard en de waardin 'brandewijn te maken' in de alkoof in hun sjabbeskamer. Dat wil zeggen: de waard goot een emmer water in de tobbe met brandewijn, terwijl de waardin met opgestroopte mouwen het mengsel door elkaar roerde. In een hoekje bij zijn tafeltje zat Jechiël hevig heen en weer te wiegen over een boek, terwijl hij hardop Talmoed leerde. De waardin wendde zich tot haar man:

'Weet je wat ik je zeggen wil, Sjlomo Wolf, het is nu tijd om eens serieus na te denken over de toekomst van onze Rejzl.'

'Wat is er dan?'

'Het lijkt me dat ze al de kriebels heeft.'

'O ja, hoe kom je daar nu bij?'

'Ik weet waar ik het over heb.'

De vader goot kalm het water bij de sterke drank en zei, terwijl hij knipoogde in de richting van de zittende Jechiël:

'Zie je die jongen? Als hij nog een paar jaar blijft leren kan hij uitgroeien tot een groot man.'

'Dat is precies wat ik zeg.'

'Ik heb allang een oogje op die jongen. Zodra ik hem zag, beviel hij me.'

'Wat aarzel je dan nog? Je bent toch een vader? Wil je soms dat anderen hem gaan inpikken?'

'Wat bedoel je met "anderen gaan hem inpikken"? Hij is van mij! Ik zou mijn leven voor hem geven. Weet je wel wat er van zo'n jongen kan worden? Dat moet je niet uitvlakken!

‘Sjlomo Wolf, laat me niet zo schrikken!’ zegt de waardin en ze rolt de mouwen terug over haar blote armen, met een glazige oogopslag van vroomheid:

‘O alsjeblieft, Hemelse vader! Waar wacht je dan nog op? Je bent toch een vader!’

Sjlomo Wolf liep, terwijl hij de mouwen van zijn kaftan oprolde, naar Jechiël en zei: ‘Wat ben je aan het doen?’

‘Ik kijk in een boekje,’ zei Jechiël.

‘Prachtig! Maar, Jechiël, één ding bevalt mij niet: dat je zo vaak het bos in gaat, naar dat harsmannetje. Je weet toch met wie je te maken hebt.’

Jechiël bloosde en antwoordde: ‘Je mag geen kwaad spreken over andere joden. De harsman is een vrome jood!’

‘Laat je niet in met dergelijke mensen, Jechiël. Dat zeg ik je, en ik ben maar een gewoon mens. Als je wilt leren dan kan dat ook bij anderen. Wil je leren?’

‘Ja zeker.’

‘Weet je, als je mijn schoonzoon wordt, dan stuur ik je naar een jessieve. Wat vind je daarvan?’

Jechiël boog zijn hoofd en antwoordde: ‘Als dit zo is voorbestemd, dan kan ik toch geen nee zeggen.’

‘Malka, wat sta je daar? Wens Jechiël mazzel tov. Hij hoort al bij ons!’ riep de waard uit.

De waardin liet de scheplepel in de tobbe zakken, liep op Jechiël toe en wilde hem omhelzen. Maar de vrome jongen hief onwillekeurig zijn hand op om haar tegen te houden en daarop uitte de moeder haar tederre gevoelens met woorden:

‘Mijn kind, je zit altijd maar te bidden! Je valt bijna flauw van de honger. Heb je al wat gegeten? Rejzl! Rejzl! Pak even uit de provisiekast een diep bord room met een beetje verse kaas voor Jechiël,’ roept ze naar haar dochter.

‘Hij moet eerst het avondgebed zeggen. Voor het avondgebed eet hij toch niet!’ zegt de kroegbaas met een gebaar naar Jechiël om te laten zien dat hij zijn zaakjes kent.

‘s Nachts, toen Jechiël in zijn bed lag en de slaap der rechtvaardigen sliep, voelde hij plotseling dat hij omhelsd werd door iets warmes en

zachts, en het voelde zo heerlijk, dat hij dacht dat hij droomde. In zijn droom bevindt hij zich in een van de verborgen hemelse paleizen, die de heilige Zohar beschrijft, waar de rechtvaardigen verblijven. In het paleis van de liefde, heeft de engel die daar toezicht houdt, de opdracht om de liefde tussen de rechtvaardigen en God op te wekken, de liefde vanuit de lage naar de hoogste wereld.

Terwijl hij droomt over de hemelse liefde van die werelden, opent hij zijn ogen en ziet naast zich een jong meisjeslichaam, hartstochtelijk ademend, dat zich kronkelend vol verlangen tegen hem aandrukt. Ze zegt geen woord, ze trilt alleen maar over haar hele lichaam. Hij kan, of wil nog niet begrijpen dat datgene wat hem omhelst, een levend menselijk lichaam is, net zo als het zijne.

Meteen sluit hij weer zijn ogen. Het lijkt nog steeds alsof de soepelheid en warmte die hem omgeeft, niet van deze wereld is. In de warmte is de genade verborgen. Hij maakt zich los van alle verboden en zijn lichaam wordt vol van verlangen en lust. Genade en verlangen vermengen zich. Nu beseft hij al wat hij doet: hij valt in het vagevuur vol kwellingen. Hij verbreekt alle banden met het heilige en de reinheid. In een poging om zichzelf tegen te houden en zich los te maken uit het web, waarin Lilith, de boze geest in de gestalte van een vrouw hem verstrikt heeft, tracht hij zich alle verschrikkelijke kwellingen voor te stellen in de hel... De betovering is heel sterk en houdt hem vastgeketend met ijzeren boeien. Maar zijn geweten is klaarwakker. En net als iemand die zich wil losrukken uit een boze droom, zonder dat het lukt, zo maakt hij zich los uit haar armen. Het schepsel naast hem huilt, barst in snikken uit. Dit wekt zijn medelijden op, de kwade neiging schiet hem ook te hulp en spreekt hem bestraffend toe:

‘Wie en wat ben jij eigenlijk dat je jezelf zo heilig en rein vindt? Dat is hoogmoed en je brengt een joods meisje in verlegenheid! Een meisje dat bovendien zeker jouw toekomstige vrouw is en met wie je zult verkeren in heiligheid en reinheid. En ze heeft absoluut geen kwade bedoelingen, ze wil je alleen maar een beetje knuffelen en kussen, omdat ze ook van binnen voelt dat jullie met elkaar verbonden zijn. Het is helemaal geen zonde... Onze aartsvader Jakob heeft ook met Rachel geknuffeld en gezoend voordat ze zijn vrouw werd. En jij bent toch geen grotere rechtvaardige dan onze aartsvader Jakob.’

En er volgen nog meer van dergelijke reprimandes, zoals die alleen door de kwade neiging gezegd kunnen worden. En bovendien... Haar gehuil in zijn hals ontsteekt in hem een hevig vuur van medelijden. Hij is tot alles bereid, tot het op zich nemen van de zonde en te branden in de hel. Het is al niet meer te beschrijven waarom hij mededogen voelt voor haar.

Kortom: hij kon zich absoluut niet bevrijden van de zonde. Totdat er in hem opkwam wat hij had geleerd: dat Jozef, toen Potifars vrouw hem trachtte te verleiden, zich pas van haar kon losmaken toen hij zijn vader Jakob in zijn herinnering zag verschijnen.

En terwijl hij daarover nadenkt, duikt vanuit de nacht het gezicht van zijn vader Borech-Moisje op, zoals hij dat voor het laatst had gezien. Zijn gezicht is zo uitgeteerd en vermagerd, dat de jukbeenderen scherp uitsteken, zo uitgeteerd door het grote verdriet dat moeder is gestorven. Daar komt het gezicht van zijn moeder hem ook te hulp... Het is een wonder! Van zijn moeder schrikt hij niet zo en voor haar schaamt hij zich niet zo, hoewel zij hem kan zien vanuit het hiernamaals. Nu ziet hij de baard van zijn vader, wat een vreselijke warboel, en de haren zijn zo ongenadig stijf, dat zijn slaaplokken helemaal opzij staan en zijn dunne hals steekt zo ver uit dat je duidelijk zijn slokdarm kunt zien. Als hij het gezicht van zijn vader zo vanuit de duisternis ziet verschijnen, wordt hij bevangen door een afschuwelijke kilte. Zijn handen laten de 'genade' los, hij ligt naakt uitgestrekt voor de ogen van zijn vader. Een gevoel van diepe en grote schaamte komt over hem; zo sterk dat hij zijn ogen in zijn kussen begraaft om maar niets te zien.

De 'genade' drukt zich dicht tegen hem aan, alleen, het is niet meer de 'genade', het is gewoon pure zonde! Met geweld maakt hij zich los uit haar armen. 'Het mag niet, het is een grote zonde!' En daar staat hij, half naakt in de ijskoude onverschillige nacht. En hij wordt heen en weer geslingerd tussen twee heftige gevoelens: de schaamte en de schande tegenover zijn vader en zijn medelijden met haar.

Een troost heeft hij nog maar: God kent al zijn gedachten: zoals geschreven staat 'U kent mijn lust en mijn berouw'. Het is toch al verloren! En met zijn lippen vormt hij stamelend de woorden van koning David: 'Wijs mij niet af voor uw aangezicht en laat uw heilige geest zich niet van mij afkeren.' Tegen haar heeft hij helemaal niets. Integendeel, zijn

medelijden is nog dieper. Is zij, nebbisj, schuldig als God haar hart vervuld heeft van een hartstochtelijk verlangen naar haar wederhelft? En terwijl hij nadenkt over het woord 'wederhelft' ziet hij haar al voor zich als zijn toekomstige vrouw die met hem zal verkeren 'in heiligheid en reinheid'. Hij weet niet precies wat dat betekent. Alleen dat dit woord alles omvat wat er bestaat tussen man en vrouw. Zij was al eerder een deel van hem. En de zonde die begaan werd is nu ook de zijne. Want hij voelde zich tot haar aangetrokken. En nu heeft hij haar aan haar lot overgelaten en heeft zelfs geen enkel woord van troost tot haar gesproken... Vol van zelfbeklag was hij, uit angst voor zijn schepper en over zijn drang tot het kwade... 'God, voor U alleen heb ik gezondigd!'

Later had hij in het bos zijn nood toevertrouwd aan zijn rebbe. Hij was er zeker van dat de harsman alles begreep, toen hij hem daar, kwetsbaar, los van God en gebod zag staan. En op zijn gezicht was te zien hoe het beeld van God geschonden was.

'Ik weet dat ik mijn ziel verminkt heb,' snikte hij tegen zijn rebbe. Maar die had hem de les gelezen:

'Het is niet fraai zo te praten. Nee, een jood moet alles positief verklaren: net als de overtreding zelf, zo zijn ook jouw wroeging en somberheid het werk van de duivel. Als de duivel ziet dat de mens zwaarmoedig wordt zegt hij tot zichzelf: "Die is al van mij". Van de kwade neiging mag je niet weglomen en je mag hem nooit vermijden, je moet hem aanvliegen en op hem inslaan met zijn eigen riemen. Er bestaat niets slechts zonder dat daarin ook een glimpje, een vonk van iets goeds zit. Dat vonkje, dat is de draad die het slechte met het goede verbindt en met die draad kan de mens zichzelf redden... Als iemand iets slechts doet, of van plan is te doen, mag hij niet in neerslachtigheid vervallen en zeggen: "Ik ben al verloren". Integendeel, hij moet binnen dat slechte naar de vonk van het goede zoeken, om daardoor de zonde te veranderen in een verdienste. Dan red je niet alleen jezelf, maar verhef je ook het slechte naar het niveau van het goede. Je moet haar vertellen dat zij helemaal geen slechte bedoelingen heeft gehad, integendeel, God heeft in haar hart een vurige liefde doen ontbranden voor jou, die in haar gevoel haar toekomstige wederhelft is. En datzelfde is ook bij jou ge-

beurd. Jullie zielen die in de hemel al verenigd waren, smachten naar elkaar. (...)

En hij beval hem naar het meisje toe te gaan en tot haar hart te praten, zoals het geschreven staat over onze aartsvader Jakob: toen hij Rachel aantrof in het veld had hij alle hindernissen die de duivel en zijn demonen op zijn weg hadden gelegd uit de weg geruimd. Het water van de put stroomde naar hen toe en dat wilde zeggen dat God de bron van liefde voor elkander had ontsloten.

Jechiël ging als een getroost en gelouterd man weg van de harsman, terug naar huis. Hij dacht niet langer dat wilde Rejzl een afgezant was van de kwade neiging die de bedoeling had hem op de proef te stellen. Toen ze in de avond terugkwam van de weide met haar ganzen dacht hij aan Rachel: 'Rachel komt er aan met haar schapen.' Hij voelde zich een beetje zoals aartsvader Jakob: 'Onze vader Jakob hield meer van Rachel dan van alle andere vrouwen' en waarom zou hij niet mogen houden van zijn toekomstige bruid? Jechiël kon zich niet bevrijden van zijn steeds sterker wordende gevoel voor wilde Rejzl en hij zocht naar allerlei manieren om dat gevoel van binnen te rechtvaardigen. Hij zag het als mededogen. Als hij van opzij een blik op haar wierp, wat hij nu tersluiks placht te doen op vrijdagavond, en zij hem van de andere kant van de tafel aankeek, leek het hem dat ze heel verdrietig en beschaamd was. Verdrietig en beschaamd is zij door hem. Het verdriet en de schaamte gaven haar echter ook een verfijnde gratie die hem van verrukking deed smelten. En zijn hart werd vervuld van tederheid voor haar. Met grote begerigheid keek hij naar haar lange zwarte wimpers die haar ogen bedekten, hij dacht na over het feit dat de Schepper haar zo mooi gemaakt had en overgoten met gratie en liefde om, ja om wat eigenlijk? Om het hart van een mens te bekoren en hem er van te doordringen dat hij aan God moet denken. Hij keek naar haar donkere hals en zag de blauwe aderen, overtrokken met een tere donkere huid. Hij had veel zin om een brooche te zeggen en God te danken voor de schoonheid die hij had geschapen. Hij wist alleen niet wat voor een brooche je moet zeggen over schoonheid en gratie.

Hij besloot het advies van zijn rebbe op te volgen, te spreken tot het hart van het meisje. Hij herinnerde zich wat aartsvader Jakob had ge-

daan: toen hij Rachel en Lea moest overreden. Hij had ze laten weten dat ze naar hem moesten komen, naar de schapen in het veld. Maar hier was niet hij, maar Rachel de schaapherderin.

Dus keek hij of niemand hem zag en ging naar buiten naar wilde Rejzl, bij het beekje, tussen de wilgen waar zij haar ganzen hoedt. Maar het viel hem helemaal niet mee om tot het hart van 'Rachel' te spreken. Wilde Rejzl lag met haar gezicht verborgen in het groen. Haar gezicht gloeide van schaamte en verdriet. In het vochtige gras bracht ze zichzelf tot bedaren. Vroeg in de ochtend was ze met haar ganzen naar de rivier gegaan en daar ligt ze dan. Niet thuisgekomen voor het eten. Haar vader en moeder zijn aan het werk in de herberg. Juist vandaag is er een feestdag in het dorp en er is veel te doen. Iedereen is haar vergeten. Ze was verrast toen ze op haar handen tranen zag. Van schaamte en van woede wierp ze zichzelf met blote voeten languit in het gras. En nu hoort ze hoe iemand zich een weg baant tussen de wilgenbladeren. Bang uitgevallen is ze niet en ze stuurt Boerek de hond op onderzoek uit. Binnen een minuut jaagt Boerek Jechiël uit de wilgentakken. Zodra ze hem ziet springt ze op en vlucht van hem weg. Jechiël ziet alleen maar een meute ganzen, die voortgedreven door Boerek, achter haar aan rennen en zij rent voorop met wapperende zwarte haren.

'Rejzl, Rejzl, blijf staan, ik ben juist hier gekomen om met je te praten.'

'Wil ik niet, punt uit!' en ze gaat tussen haar ganzen staan.

Daar staat zij en hier staat hij en Boerek staat tussen hen beiden en weet niet wat hij doen moet.

'Je moet weten dat onze zielen al in de hemel met elkaar verbonden waren, nog voordat we geboren zijn.'

'Onze zielen waren niet in de hemel al met elkaar verbonden, voordat we geboren zijn,' zegt zij koppig.

'Je moet weten dat we een paar vormen,' weet hij te zeggen.

'We vormen helemaal geen paar.'

'O nee, waarom verlang je dan zo naar mij? Dat is toch het deel van jou dat verlangt naar zijn wederhelft.'

'Ik verlang helemaal niet naar je, punt uit!'

'We moeten de zonde tot een gebod verheffen.'

'Dat wil ik niet, punt uit!'

'Hoezo? Je bent toch een joods meisje?'

‘En jij bent een slechterik!’

‘Ik ben geen slechterik. We moesten dit doen om niet tot een echte zonde te vervallen. Jij bent toch al voor mij bestemd en wij moeten ons rein gedragen, zodat we het voorrecht hebben het goede te doen en kinderen te krijgen,’ zegt hij op vrome toon terwijl hij, net als bij het bidden, heen en weer wiegt.

‘Ik wil geen kinderen krijgen, punt uit,’ zegt zij. En plotseling wellen de tranen op uit haar ogen - ze kan ze niet meer tegenhouden.

Jechiël's hart krimpt van medelijden. Hij wil haar troosten:

‘Huil niet, je hebt toch niets slechts gedaan. God heeft in jouw hart het verlangen gewekt naar je toekomstige man. Jakob heeft ook geknuffeld en gezoend met Rachel, voordat hij met haar getrouwd was.’

Maar wilde Rejzl barstte in huilen uit en kon zich niet langer bedwingen. Ze liet zich op de grond vallen, op de plek waar ze stond, drukte haar gezicht in het gras en snikte het uit.

Jechiël liep zachtjes naar haar toe, en met afgewend gezicht troostte hij haar:

‘God heeft mij geholpen en jouw vader is mij goed gezind. Hij wil mij als schoonzoon. Hij heeft mij al gezegd dat hij me naar een jesjieve wil sturen om te leren. Je moet weten dat onze verbintenis al veertig dagen

voordat we geboren waren, in de hemel is bepaald is en jij bent al voor eeuwig mijn toekomstige vrouw.'

'Ik ben jouw toekomstige vrouw niet,' snikte ze in haar handen.

'Waarom ben jij niet mijn toekomstige vrouw?'

'Omdat ik helemaal niks ben, ik ben niemand. Ik ben een ganzenhoedster, dat ben ik. Ze hebben mij altijd alleen maar bij de ganzen gelaten, ze hebben mij niks geleerd. Ik ben een wilde Rejzl!'

'Jij bent geen wilde, jij bent een joods meisje en God heeft jou veel gratie geschonken, net zoals onze moeder Rachel,' praatte Jechiël op haar in.

'En jij hebt ook een hekel aan mij. Allemaal hebben ze een hekel aan mij!'

'Nee, ik heb helemaal geen hekel aan jou. God heeft mijn hart vervuld met een grote liefde voor jou, mijn toekomstige vrouw,' zei Jechiël vroom, terwijl hij zijn ogen sloot. 'Zoals geschreven staat: "Mijn ziel is vervlochten met de jouwe".'

'En waarom ontloop je me dan? Waarom laat je me geen plezier hebben met jou? Ik houd toch zo veel van je,' en ze wil met haar trillende koude vingers Jechiëls slaaplok aanraken.

Maar Jechiël deinst terug, als voor de aanraking van een gloeiende pook.

'Dat komt,' zegt Jechiël, terwijl hij zijn ogen sluit en nog vromer heen en weer wiegt, 'omdat we nog niet onder de choepa gestaan hebben, we zijn nog niet verloofd volgens de wet van Mozes en Israël. Maar als God mij zal helpen en ik zal het voorrecht hebben om een oprechte jood te zijn, dan zal jij ook een gelijk aandeel hebben in mijn goede daden, precies zoals ik. En ook in mijn studie zal jij net zo'n aandeel hebben als ik, want jij bent mijn toekomstige vrouw en mijn hart is verbonden met het jouwe, net zoals dat gold voor Jakob en Rachel.'

Zo sprak hij tot Rejzl en zo won hij haar hart.

Vertaling: Tanja Rubinstein

